

پرورش اسب

هدفهای رفتاری: پس از پایان این فصل از فراگیر انتظار می‌رود که :

- ۱- وضعیت پرورش اسب در ایران را توضیح دهد.
- ۲- تاریخچه پرورش اسب را بیان کند.
- ۳- اندامهای ظاهری اسب را نام ببرد.
- ۴- مشخصات مهم دو نژاد اسب ایرانی را بیان کند.
- ۵- تغذیه مادیان، اسب نر و کره اسب را توضیح دهد.
- ۶- علائم فحلی در مادیان را شرح دهد.
- ۷- روشهای جفتگیری در اسب را نام ببرد.
- ۸- عوامل مهم در بهداشت اسب را توضیح دهد.
- ۹- عوامل مهم در مدیریت نگهداری و پرورش اسب را شرح دهد.
- ۱۰- ثبت مشخصات اسب را انجام دهد.

اسب از نظر جانورشناسی

در رده‌بندی سیستماتیک جانوری، اسب تعلق دارد به :

راسته	سُم داران
زیر راسته	فرد سُمّان
خانواده	اکوئیده
جنس	اکوئوس

و جنس اکوئوس خود دارای سه گونه زیر است :

- ۱- اسب
- ۲- گورخر

۳- الاغ

گونه‌های اکوتوس کابالوس و اکوتوس آسینوس قرون متمادی وسیله حمل و نقل خوبی برای انسان بوده‌اند.

صفات خانواده اکوتیده از نظر جانورشناسی عبارتند از حیواناتی که دارای سُم بوده و فاقد شاخ هستند. انتهای استخوان بینی، نوکدار و دستها مانند پاها اغلب دارای انگشت بوده و معمولاً به یک انگشت ختم می‌شوند.

تاریخچه پرورش اسب

اسب، نجیب‌ترین حیوانی است که از زمانهای خیلی قدیم یار انسان در سوارکاری، شکار، باربری و شخم زدن بوده است.

حدود ۲۵۰۰ سال پیش، در زمان کوروش کبیر، اسبداری‌های بزرگی در نواحی مختلف کشور وجود داشته است. براساس سوابق تاریخی و کاوشهای انجام گرفته در گذشته، اسبهای بزرگ و خونسرد در ایران، وجود داشته است.

آثاری همچون نقش رستم که از حجاریهای باستانی کشورمان به دست آمده، مؤید این مطلب است.

ایرانیان در اسبدوانی، چاپار و چوگان بازی پیشقدم هستند و بسیاری از مورخین ایرانی و خارجی همچون طبری، ناصری و لوئی مرسیه در کتب خود، همه ورزشهای سوارکاری را که به اعراب نسبت داده شده است، یادگار ایرانیان می‌دانند.

مارکوپولو جهانگرد مشهور ایتالیایی می‌نویسد: در ایران بهترین و زیباترین اسبهای آسیا وجود دارد و بازرگانان، بیشتر اسبها را به هندوستان صادر می‌کنند.

شاردن نیز در سیاحتنامه خود، اسبهای ایرانی را بهترین و زیباترین اسبهای مشرق زمین می‌داند.

با توجه به آثار فلزی و سنگی یافت شده (شجره نامه و برگ قباله در زمان سیروس و داریوش) این امر هم مسلّم شده که از پنج هزار سال پیش در زمان حکومت اولیه آرینها، فعالیتهایی در زمینه پرورش و نگهداری اسبهای اصیل اعمال می‌شده است.

پرورش اسب با گذشت زمان و با ظهور اسلام و اشاعه آن به ایران، در بین اعراب مسلمان به امر حضرت رسول اکرم، رواج یافت و تعدادی از اسبهای اصیل ایرانی به سرزمین اعراب برده شد که

بعدها به اسب عرب مشهور شد. البته به علت اینکه اعراب، چندان آشنایی به امور پرورش اسب نداشتند، با انجام تلاقیهای نابجا تا حدی سبب اختلال در اصالت اسبها شدند. ولی به لحاظ خلوص ژنتیکی اسبهای ایرانی در آن زمان، وضعیت خاص ظاهری این اسبها حفظ شده و تاکنون نژادهای متعددی از آن منشأ گرفته‌اند.

در ایران پرورش اسب روال خاص خود را به تدریج از دست داد. به گونه‌ای که در حال حاضر مزارع پرورش اسب بسیار محدود بوده و در روستاها نیز کمتر به نگهداری اسب مبادرت می‌ورزند. در این زمینه فدراسیون اسبدوانی ایران برای توسعه و ترویج پرورش اسب و ایجاد انگیزه در میان پرورش دهندگان فعلی اسب، و به منظور حفظ و ازدیاد نسل اسبهای اصیل ایرانی، اقدام به برگزاری مسابقات متعدد در رشته‌های کورس، پرش و غیره کرده است که سبب ارزش‌گذاری بر اسبهای موجود و پرورش بهینه آنها شده است.

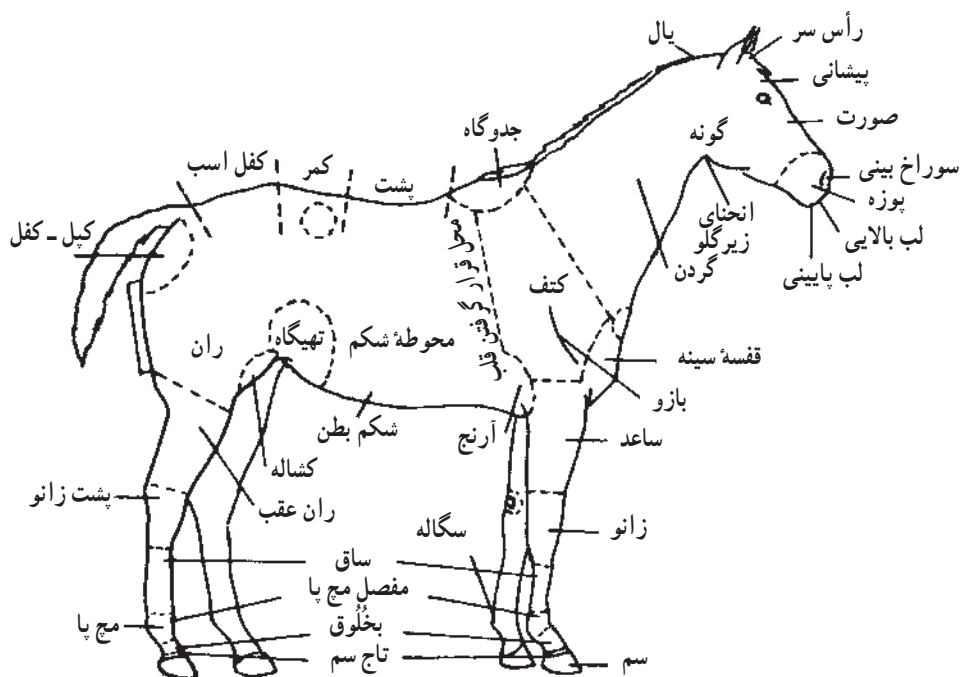
در کشور ایران با توجه به شرایط خاص اقلیمی، نژادهای گوناگونی از اسب را پرورش می‌دهند. بهترین اسبهای سواری ایران در منطقه شمال شرقی نژاد ترکمن، در مرکز و جنوب نژاد قشقایی (دره سوری) و در جنوب تا جنوب غربی نژاد عربی و در غرب کشور نژاد اسب کرد برای سواری در مناطق کوهستانی وجود دارند. کلیه اسبهای ایران، جزو اسبهای خونگرم به شمار می‌آیند.

ارزیابی ظاهری اسب

انتخاب و ارزیابی اسب، بسیار مشکل است و فرد انتخاب کننده باید از علم و تجربه بالا و مهارت کافی برخوردار باشد. برای انتخاب اسب، باید دام را در محلی روشن و در زمینی صاف قرار داد و از فاصله ۵-۴ متری از طرفین و عقب و جلو آن را ارزیابی کرد.

پاهای اسب در حالت ایستادن باید منظم و در چهارگوش قرار گیرند و آثاری از لنگ زدن در موقع حرکت مشاهده نشود. در زمان توقف و ایستادن، مرتب قرار گرفتن دستها و پاها در روی زمین اهمیت فراوان دارد.

در ارزیابی ظاهری اسب، سر و گردن، تنه، دستها و پاها را نیز باید مورد بررسی و معاینه قرار داد و اهمیت هر قسمت از بدن را که استفاده از آن مؤثرتر است، مورد توجه قرار داد. قضاوت راجع به اندام و بدن اسبهای مختلف فرق می‌کند. به طور مثال، برای اسبهای کاری وزن اسب بسیار مهم است ولی در ارزیابی اسبهای سواری، سر و گردن ظریف و متناسب با بدن، پیشانی عریض، زیاد بودن فواصل چشمها و پیشانی، صورت مستقیم، همچنین داشتن گوشهای متوسط و چشمهای

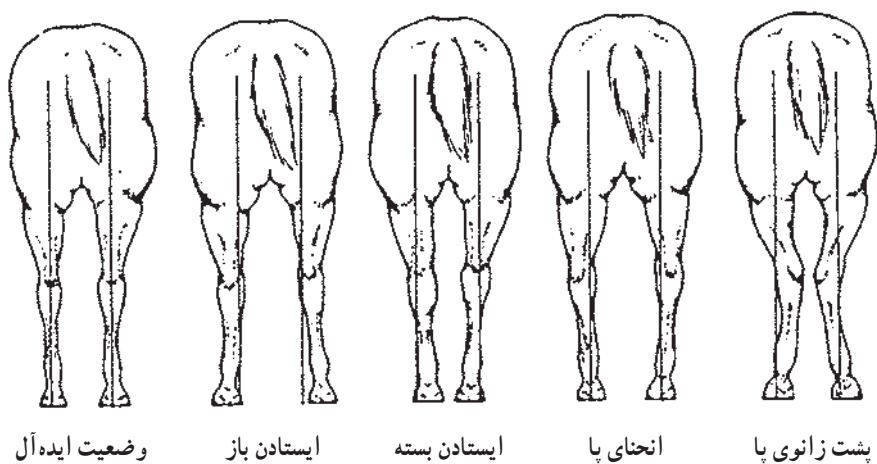
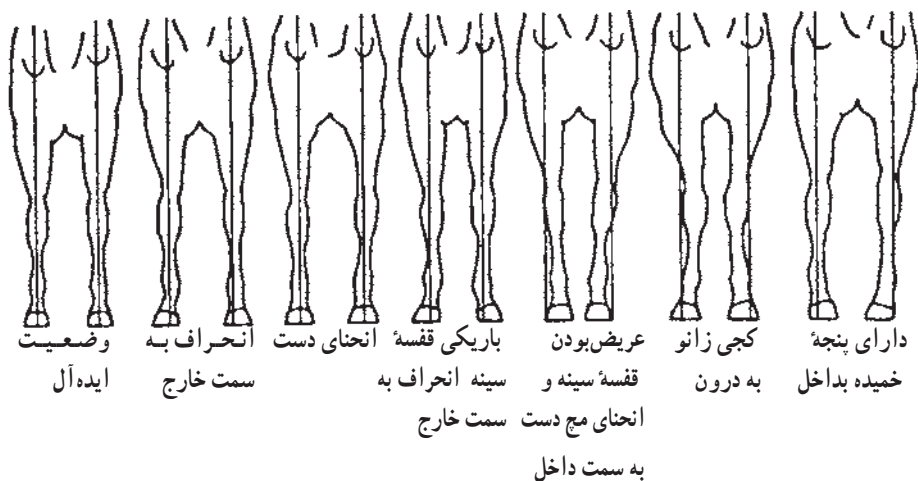
شکل ۱- ۵- قسمتهای مختلف بدن اسب

درشت و براق و گردن طویل از ویژگیهایی است که در موقع ارزیابی اسب سواری، باید مورد توجه قرار گیرد. به طور کلی در اسبها باید در قسمت دستها و پاها به قسمت پایین و بندمچ و بخلوق و سم

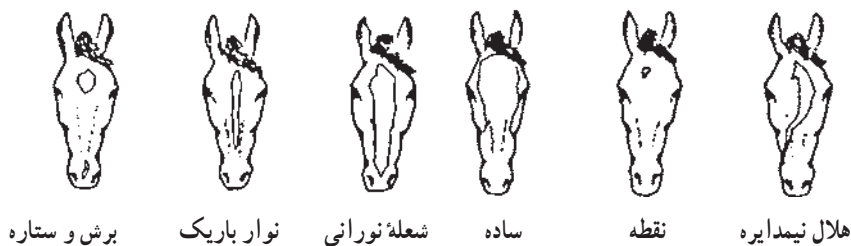

شکل ۲- ۵- تیپ ظاهری اسب

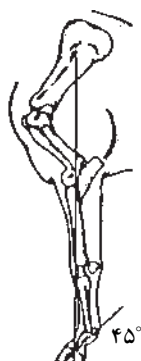
توجه کرد و خطوط شاقول دستها و پاها را در نظر گرفت که فاصله کافی از هم داشته باشند و به طرف داخل یا خارج منحرف نشده و قوسی نباشند.

شکل ۳-۵

شکل ۴-۵

وضعیت ایده‌آل

خارج از محور
به سمت پایین

خارج از محور
به سمت خارج

حالت فتری زانو

عدم تطابق ماهیچه
ساق و زانو

شکل ۵-۵

وضعیت ایده‌آل

ایستادن به سمت پایین و نیم‌خیز

خارج از محور به سمت خارج

صافی بیش از حد پا

شکل ۵-۶

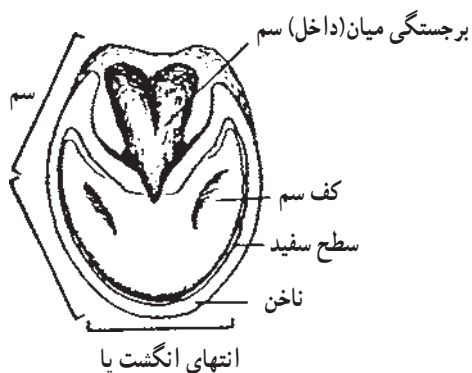
سُم باید با اندام اسب تناسب داشته باشد و از لحاظ شکل ظاهری باید گرد، یکنواخت، سخت و شفاف باشد. کف سُم، باید دارای اطراف برجسته و وسط گود و عریض باشد و در قسمت چنگال باید قابل ارتجاع و برجسته بوده با زمین در تماس باشد و نباید جدار سُم با بخلوق از خط مستقیم خارج شده باشد.

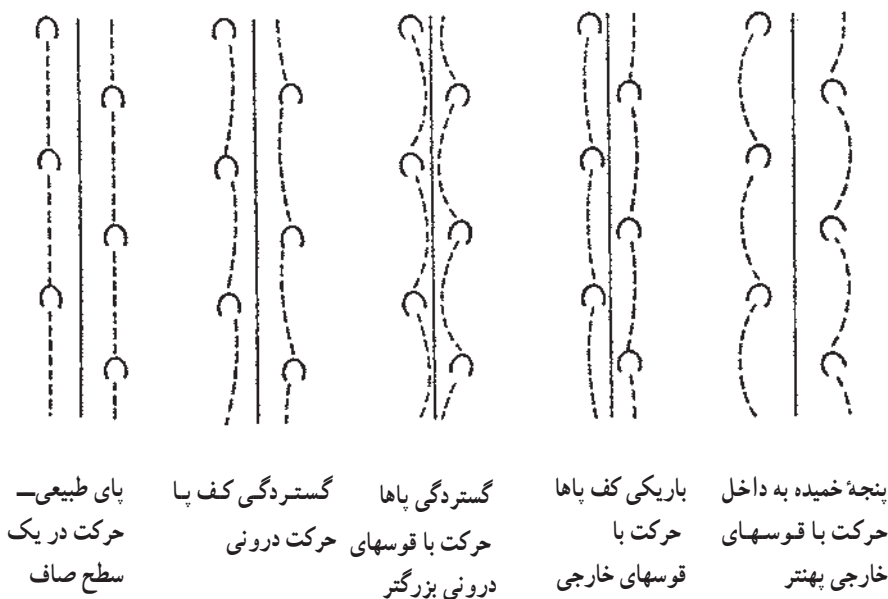
شکل ۷-۵

شکل ۸-۵

شکل ۹-۵ — کف سُم اسب

شکل ۱۰-۵- ارزیابی راه رفتن

نژادهای اسب ایرانی

آثاری که از حفاریهای باستان شناسی ایران به دست آمده و نیز تاریخ سراسر حماسه این کشور دلیل واضحی بر اصالت و ریشه دار بودن اسبهای ایرانی است.

این اسبها از قرون قبل از میلاد تاکنون به دست ایرانیان پرورش و نگهداری شده و تاکنون ارزش خاص خود را حفظ کرده و به عنوان اصیل ترین اسبهای جهان شناخته شده اند.

اسب ایرانی از کرانه های خزر تا سواحل خلیج فارس در سراسر کشور ایران وجود داشته و هرکدام خصوصیات منحصر به فرد خود را دارند. عمده ترین نژادهای اسب ایرانی عبارتند از :

۱- اسب ترکمن ۲- اسب عرب ۳- اسبچه خزر ۴- اسب کرد ۵- اسب دره شور و چندین نژاد مختلف دیگر که از تلاقی اسبهای فوق به دست آمده اند و هرکدام استعداد و هوش خاص خود را دارا هستند که سبب کسب امتیاز در میدانهای جهانی شده است. در این بحث به توضیحاتی راجع به اسب ترکمن و اسب عرب می پردازیم.

اسب ترکمن

در قرن چهارم هجری یکی از قبایل بزرگ به نام «ترک» در سواحل جیحون می‌زیستند که کم‌کم به سمت جنوب حرکت کرده و به ناحیه گرگان رسیدند و عده‌ای از آنها در صحرای ترکمن استقرار یافتند که به نام «ترکمان» و بعدها به «ترکمن» معروف شدند. بدین ترتیب اسبهای اولیه ترکمن به نام «تکه» وارد ایران شد. این اسبها ابتدا به صورت گله‌ای و آزاد پرورش داده می‌شدند. به طوری که رمه‌های مادبان ترکمن، زمستانها را در جلگه‌های گرگان و تابستان را در بیلاقهای کلاله بسر می‌بردند. بیشتر مادیانهای ترکمن در شرایط نیمه وحشی زندگی می‌کنند. کره اسبها را معمولاً در ۶ ماهگی از شیر گرفته و آنها را با نمدزین و با دهنه (کلگی) آشنا می‌کنند. شرکت در مسابقات اسبدوانی، برای اسبهای ترکمن از یک سالگی شروع شده و آماده کردن این کره‌ها و سواری آنها به عهدهٔ بچه‌های کوچک است که هر کدام مهتری^۱ کرهٔ خود را نیز به عهده دارند.

اسب ترکمن دارای تیره‌های مختلفی است که از تلاقی این اسب با اسبهای منطقهٔ فارس (اسب درهٔ شوری) و خوزستان (اسب عرب) به دست آمده‌اند. مشهورترین این تیره‌ها عبارتند از:

۱- اسب آخال تکه

۲- اسب یموت

۳- اسب چناران

اسبهای آخال تکه و یموت دارای خصوصیات مشابهی هستند. به این ترتیب که: ارتفاع جدوگاه در اسب ۱۵۴/۴ سانتیمتر و در مادیان ۱۵۲/۳ سانتیمتر صورت کشیده، بلند، استخوانی، ظریف و نیمرخ محدب یا صاف است. گردن بلند، کشیده و نازک و اتصال آن با بدن قوی، شانه عضلانی و بلند، کمر بلند و کشیده، کپل کم شیب با عرض متناسب، خروج دم مناسب و معمولاً دم و یال کم مو است. قلم دست و پا بلند، کشیده، قوی، استخوانی و ظریف، مفصل قوی، ساق متناسب و خوش ترکیب، بخلق نسبتاً کوتاه و کم مو و سم پهنتر و کوتاهتر از اسب عرب است.

این اسبها برای سوارکاری، کورس و پرش بسیار مناسب بوده و عموماً در مسابقات داخلی، برندهٔ جوایز هستند.

۱- مهتر: کسی که اموری نظیر قشو کشیدن و تیمار کردن و خوراک دادن اسب را عهده‌دار است.

شکل ۱۱ - ۵ - اسب أخال تکه - منطقه ترکمن صحرا

شکل ۱۲ - ۵ - اسب نژاد یموت - منطقه ترکمن صحرا

شکل ۱۳-۵- گله اسب ترکمن در حال چرا- منطقه ترکمن صحرا

اسب عرب ایرانی

یکی از اسبهای معروف در جهان، اسب عرب ایران است که منطقه پرورش این نژاد در حاشیه جنوبی کشور بوده و به عنوان یک نژاد اصیل در انجمن بین المللی اسب به ثبت رسیده است. از این اسب در تولید نژادهای معروف فرانسوی، انگلیسی و مجاری استفاده می شود. این نژاد از بهترین و زیباترین اسبهای دنیا هستند، سرعت خوبی داشته و حس رقابت در آنها بسیار زیاد است و به واسطه منشأ اولیه پرورش عموماً نسبت به تشنگی و گرسنگی بسیار مقاوم هستند.

شکل ۱۴-۵- اسب اصیل عرب- ایران

شکل ۱۵-۵- اسب اصیل

عوامل مؤثر در پرورش اسب (تغذیه، تولید مثل، زنتیک، بهداشت و مدیریت)

تغذیه

تغذیه مادبان: علوفه و کنسانتره در تغذیه مادبان با توجه به نوع کاری که حیوان انجام می‌دهد، به شکلهای مختلف استفاده می‌شوند. مثلاً در مادیانهایی که برای کارهای سنگین نظیر بارکشی استفاده می‌شود، خوراک روزانه خصوصاً کنسانترهٔ پرانرژی بیش از مادیانهای پرورشی است که فقط در امر سواری استفاده می‌شوند.

الف) تغذیه در اصطبل: تغذیه مادیانهای باردار در مرحله پیشرفته بارداری و هم چنین مادیانهای شیرده به علت افزایش احتیاج پروتئین باید مورد توجه خاص قرار گیرد. بدین جهت تغذیه مادبان‌های آبستن از نهمین ماه بارداری آغاز می‌گردد بدینصورت که علوفه اصلی باید به مقداری ارائه شود که احتیاج نگهداری حیوان را تأمین کند و علاوه بر آن باید به منظور تأمین مواد مغذی کافی، روزانه مقداری غذای کنسانتره نیز به حیوان داده شود و باید توجه داشت که مقدار مصرف غذای کنسانتره در دوره بارداری کمتر از مقداری است که برای انجام کارهای سخت به حیوان داده می‌شود. و علت

آن این است که در زمان بارداری حیوان نباید چاق شود. توصیه می‌شود غذای کنسانتره روزانه به دفعات در اختیار حیوان قرار گیرد. بهتر است در دوره شیردهی نیز از همان غذای کنسانتره دوره بارداری استفاده شود. بدین ترتیب می‌توان از تغییر غذا در آغاز دوره شیردهی جلوگیری کرد.

ب) چرا روی مرتع: استفاده از علوفه چرا گاهی هنگام چرا بر روی مرتع مطلوبترین فرم نگهداری مادیانهای شیرده است. برای تأمین مواد مغذی مورد نیاز از طریق چرا، اسب باید روزانه حدود ۶۰ کیلوگرم علوفه سبز مرتعی دریافت کند. تعلیف این مقدار علوفه سبز مرتعی هنگامی امکان‌پذیر است که رشد علوفه مرتعی، مناسب و حیوان در تمام طول روز روی مرتع باشد.

البته باید در نظر داشت که در مرتع به علت بالا بودن میزان پروتئین موجود در گیاه، همواره پروتئین کافی به حیوان می‌رسد ولی انرژی مورد نیاز دام از این طریق تأمین نمی‌شود و لازم است روزانه مقادیر مناسبی غذای کنسانتره انرژی‌دار در اختیار دام قرار گیرد.

تغذیه کره‌ها و اسبهای جوان

الف- کره اسبهای شیرخوار: در کره اسب نیز نظیر نوزاد اکثر حیوانات، تنها غذای مناسب و مورد استفاده همان شیر آغوز است که با استفاده به موقع از آن می‌توان در کره اسب، مصونیت غیرفعال در مقابل امراض عفونی به وجود آورد.

پس از تولد تا سن ۶-۴ هفته‌گی، احتیاجات کره اسب به وسیله شیرمادر تأمین می‌شود و تقریباً پس از دو ماهگی به دلیل افزایش میزان احتیاجات غذایی مقدار پروتئین و انرژی موجود در شیر مادر کفاف رشد حیوان را نمی‌دهد. بنابراین در این زمان باید علوفه خشک چمنی مرغوب و غذای کنسانتره مناسب به طور آزاد در اختیار کره اسبها قرار گیرد. کنسانتره مخصوص کره اسبها معمولاً حاوی غلات، کنجاله سویا، پودر شیرپس چرخ و آرد ماهی است. برای تأمین مواد معدنی مورد نیاز حیوان در این سن به مقدار لازم مکملهای معدنی به کنسانتره اضافه می‌شود.

ب- کره اسبهای از شیر گرفته شده: اصولاً کره اسبهای شیرخوار را بسته به نوع پرورش و نگهداری مادیان، پس از ۷-۴ ماه از شیر گرفته و از مادیان جدا می‌کنند. البته زمان جدا کردن کره از مادر به رشد حیوان و مقدار مصرف روزانه غذای کنسانتره نیز بستگی دارد، مثلاً کره اسبهایی که در سن ۵-۴ ماهگی، روزانه بین ۲/۵-۲ کیلوگرم غذای کنسانتره می‌خورند، نیازی به شیرمادر نداشته و به راحتی می‌توان آنها را از مادر جدا کرد. کره اسبهای ۱۲-۷ ماهه که دوران پس از شیرخوارگی را شروع کرده‌اند، باید علاوه بر علوفه خشک و مرغوب چمنی، روزانه به مقدار کافی از غذای کنسانتره نیز استفاده کنند.

ج- تغذیه اسبهای یکساله و دوساله: اسبهایی که به سن یک سالگی رسیده‌اند، به راحتی از علوفه مرتعی استفاده کرده و کنسانتره مخصوص به خود را می‌خورند. ولی باید توجه داشت که احتیاج اسب به انرژی در این سن، معمولاً ۲۰ درصد بیشتر از کره‌ها است و با توجه به کند شدن رشد حیوان، احتیاج پروتئین کاهش می‌یابد. علوفه تازه مرتعی بهترین منبع تأمین کننده خوراک اسبهای جوان است و بهتر است علاوه بر آن مقداری غذای کنسانتره نیز برای آنها در نظر گرفته شود. ترکیبات کنسانتره مخصوص این سن با کنسانتره دوره شیرخوارگی متفاوت است و معمولاً حاوی دانه غلات و تفاله چغندر است، که به آن به مقدار لازم مکمل معدنی و ویتامین اضافه می‌شود. در فصل زمستان کره‌های یک تا دوساله قادرند روزانه ۱۰-۵ کیلوگرم سیلو و مقداری علف خشک چمنی همراه غذای کنسانتره مصرف کنند تا انرژی و پروتئین مورد نیاز خود را تأمین کنند. از سن دوسالگی به بعد که حیوان برای سواری، پرش و کارهای دیگر تمرین داده می‌شود، خوراکش مشابه اسبهای سواری و بارکش خواهد بود.

د- تغذیه اسبهای نر پرورشی (سیلمی): با توجه به اینکه اسبهای نر پرورشی علاوه بر مصارف سواری و پرشی برای جفتگیری با اسبهای ماده مولد نیز در نظر گرفته می‌شوند. لذا باید زمان و وضعیت خاص این دوره را نیز در تعلیف و تغذیه این حیوان در نظر گرفت. زمان جفتگیری اسبهای پرورشی معمولاً از اواخر زمستان تا اوایل تابستان به طول می‌انجامد. مقدار غذای اسب نر از ۸-۶ هفته پیش از شروع فصل جفتگیری به تدریج افزایش داده می‌شود. در طول دوره جفتگیری میزان انرژی و پروتئین خوراک تقریباً ثابت باقی مانده و پس از پایان این دوره اسبها متناسب با

شکل ۱۶-۵- مادیان با کره

شکل ۱۷ - ۵ - کره اسب عرب

کاری که انجام می‌دهند، تغذیه می‌شوند.

تولید مثل

تولید مثل در اسب از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا یک اسب اصیل و ارزشمند با هر بار زایش می‌تواند به سرمایه دامدار و جمعیت اسبهای اصیل بیفزاید.

مادیان: شروع بلوغ و فعالیت تولید مثلی در مادیان، با تغییرات و تحریکات هورمونی همراه است و سیکل تولید مثل تحت تأثیر عوامل مختلف محیطی مانند نور، تغذیه و غیره قرار می‌گیرد. بدین صورت که در مادیان عامل محرکه برای شروع سیکل تناسلی، دراز شدن طول روز و تا حدودی بهتر شدن وضع تغذیه و گرمای هوا در اوایل بهار است. بنابراین، اگر چه مادیانها در تمام طول سال جفتگیری می‌کنند ولی می‌توان آنها را جزو حیوانات با تولید مثل فصلی دسته‌بندی کرد. مادیانها پلی استروس^۱ فصلی هستند و در زمان مشخصی فعالیت سیکل استروس داشته و زمان نسبتاً معین و مشخصی هم در استراحت جنسی (آن استروس) به سر می‌برند، که طول مدت این استراحت در هر مادیان با مادیان دیگر متفاوت است.

۱- پلی استروس: حیواناتی که به صورت فصل آماده جفتگیری می‌شوند و در این فصل چند بار علائم فحلی را نشان

می‌دهند.

در مادیان، عدم فحلی بیشتر در طول زمستان و اوایل بهار دیده می‌شود که با افزایش نور در این فصل، فعالیت تخمدانهای حیوان تشدید یافته و سپس با کاهش نور در فصل تابستان، از فعالیت تخمدانها نیز کاسته می‌شود و مجدداً این سیکل در بهار سال بعد تکرار می‌شود.

یکی از مهمترین نکات مدیریتی در تولیدمثل اسب، تعیین حالت فحلی در مادیان به وسیله اسبهای نر فحل‌یاب (زیان) است که صرفاً به همین منظور استفاده می‌شوند و قدرت باروری ندارند. علائم فحلی در مادیان با دیگر حیوانات مزرعه کمی تفاوت دارد. این علائم عبارتند از:

– بازکردن پاها و بلند کردن دم در مقابل سیلیمی.

– تکرر ادرار و خروج مقادیر کم ادرار.

– مرطوب شدن فرج و خارج کردن کلیتوریس.

مادیان در صورت عدم فحلی، به هیچ عنوان اجازه نزدیک شدن به سیلیمی نمی‌دهد و با لگدپرانی آن را از خود دور می‌کند. سن مناسب برای جفتگیری مادیان سه سالگی است.

اسب نر (سیلیمی): بلوغ در اسب نر در ۱۸ تا ۲۴ ماهگی بروز می‌کند و سن مناسب که باروری جنسی را به همراه دارد، ۲ تا ۳ سالگی است. انتخاب اسب نر برای جفتگیری، براساس وضعیت ظاهری حیوان و شجره‌نامه آن انجام می‌گیرد.

جفتگیری در اسب به سه روش جفتگیری آزاد (در مرتع)، جفتگیری انتخابی و تلقیح مصنوعی انجام می‌گیرد.

در سیلیمی تولید اسپرماتوزوئید یک عمل دائمی بوده و تحت تأثیر تعداد انزال قرار ندارد. البته بهتر است تعداد جفتگیرها برای هر اسب سیلیمی، در فصل جفتگیری از قبل تنظیم شود تا میزان باروری در حد قابل توجهی حفظ شود.

در مورد اصلاح نژاد اسب در کشورهای پیشرفته، کارهایی صورت گرفته است که بیشتر در مورد وضعیت ظاهری اندامها، طرز قرار گرفتن اندامها نسبت به یکدیگر و به طور کلی فنوتیپ اسب است.

بهداشت و جایگاه پرورش اسب

در مزارع پرورش اسب معمولاً اسبها را به طور مستقل از یکدیگر و در باکسهای انفرادی نگهداری می‌کنند که این امر بیشتر به واسطه کنترل اسب از نظر موازین بهداشتی و پرورشی و همچنین توالد و تناسل است. این باکسها معمولاً در طول اصطبل و در ابعاد ۳×۳ ساخته می‌شوند که دارای یک آخور کوچک و یک آبخوری و یک پنجره به عنوان نورگیر و تهویه طبیعی است.

شکل ۱۸ - ۵- جایگاه نگهداری اسب

شکل ۱۹ - ۵- جایگاه انفرادی اسب

اصطبلها باید مرتباً از کود تخلیه و پاک شود. چرا که کثیف بودن زیر پای اسب سبب ایجاد ناراحتیهایی در سُم می‌شود. پس از هر بار تخلیه، عمل آهک پاشی و ضدعفونی کردن انجام می‌شود. در ایران در مناطق مختلف اسبها را به اشکال گوناگونی نگهداری می‌کنند. مثلاً در منطقه جنوب و جنوب غربی که اسبهای عرب نگهداری می‌شوند، جایگاه آنها شامل یک اصطبل کوچک همراه بهار بند محصور است که حیوان بتواند در آن کمی حرکت کند. ولی در منطقه ترکمن صحرا که اسبهای نژاد ترکمن را پرورش می‌دهند، ابداً مکانی تحت عنوان اصطبل وجود ندارد و اسب معمولاً در کنار چادر و محل زندگی صاحبش نگهداری می‌شود. معمولاً هر اسب از زمانی که مورد تربیت خاصی قرار می‌گیرد، تربیت کننده آن موظف است به مسائل بهداشتی و تغذیه‌ای آن نیز رسیدگی کند که این امر در بیشتر مزارع پرورش اسب مقدور نبوده و مشاغل را تقسیم بندی می‌کنند. به طوری که معمولاً برای پرستاری و نگهداری هر ۱۲ تا ۱۵ اسب یک مهتر همه روزه به تیمار اسبها می‌پردازد.

مدیریت و پرورش اسب

معمولاً اسب را در محیطهای مختلف براساس نیاز برای هدف خاصی تربیت می‌کنند. در برخی از مناطق اسبهایی با هیکل عضلانی و قوی برای حمل بار و کشش ارابه و کارهای کشاورزی نگهداری و تربیت می‌شوند که از انواع آنها می‌توان اسب درافت (DRAFT) که برای کار در مزرعه و همچنین نمایش نگهداری می‌شود را نام برد. دسته دیگری از اسبها نظیر اسب پونی که منشأ اولیه آن را بنا بر برخی شواهد و قرائن به سواحل دریای خزر نسبت می‌دهند، به منظور سواری بچه‌ها و کارهای نمایشی و تا حدودی به منظور باربری استفاده می‌شوند.

دسته سوم از اسبها، اسبهای سبک هستند که این دسته بیشتر از دیگر اسبها مورد پسند عامه مردم بوده و بیشتر از آنها مورد استفاده قرار می‌گیرند. این اسبها دارای ارتفاعی برابر ۱۴۰ تا ۱۷۰ سانتیمتر و وزنی معادل ۴۰۰ تا ۶۵۰ کیلوگرم هستند که اصولاً برای سواری شخصی، سواری حرفه‌ای، مسابقه و نمایش استفاده می‌شوند. برجسته‌ترین نژاد این دسته را اسبهای عرب و مشتقات آن تشکیل می‌دهند.

با توجه به اینکه پرورش اسب به شیوه‌ها و به منظوره‌های مختلفی انجام می‌شود، لذا مدیریت پرورش و نگهداری اسب نیز در هر روش متفاوت از روش دیگر است. با این حال متخصصین

پرورش اسب سه عامل اساسی را در مدیریت نگهداری اسب مطرح می‌کنند که عبارتند از :

- ۱- انتخاب.

- ۲- عوامل محیطی.

- ۳- مسائل پرورشی.

پرورش و تربیت اسب به هر منظوری که باشد مستلزم صرف وقت فراوان و هزینه‌های زیاد است. زیرا اسب حیوانی است که دیرتر از سایر حیوانات مزرعه نظیر گاو یا گاو میش به مرحله بهره‌برداری می‌رسد و اصولاً بهره‌آ اصلی آن هم تولید کره‌های اصیل و یا استفاده شخصی (تفریح و تفرج) و یا نمایش و مسابقه است. از این رو نگهداری و پرورش اسب و تربیت آن در سطح بالا، بسیار مشکل و بی‌نهایت وقت گیر است.

در امر نگهداری و پرورش اسب، یک مدیر خوب باید به مسائل مهمی که در زیر به آنها اشاره می‌شود، کاملاً آگاهی داشته باشد، تا بتواند در کار خود موفق باشد. این موارد عبارتند از :

- ۱- تعیین و مشخص کردن فعالیتهای مدیریتی در پرورش اسب (تهیه کتاب انساب و...).

- ۲- فعالیتهای امور مربوط به تغذیه اسب.

- ۳- برنامه بهداشتی در پرورش اسب.

- ۴- تعیین و مشخص کردن جایگاه و ادوات و تجهیزات مورد قبول و لازم برای اسب.

- ۵- تربیت اسب برای مصارف و اهداف خاص.

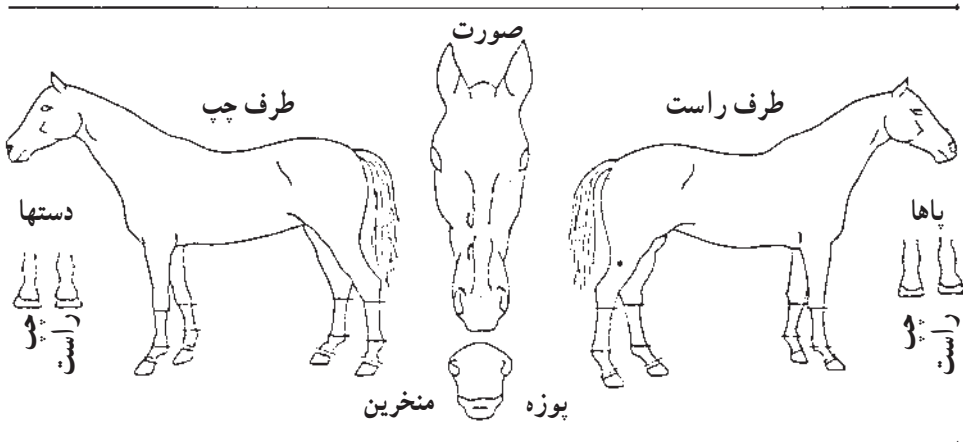
شکل ۲۰- ۵- اسب درافت

۶- انتخاب و داوری در مورد اسب.

کتاب انساب

یکی از مهمترین فعالیتهای مدیریتی در پرورش اسب، تهیه شجره‌نامه مشخص و مستند برای اسبهای پرورشی است. شجره‌نامه یا کتاب انساب برای یک پرورش‌دهنده اسب، در حکم سرمایه اصلی او محسوب می‌شود. زیرا تنها اسبهایی مورد ارزشگزاری قرار می‌گیرند که دارای کتاب انساب معین باشند و اصالت آنها تأیید شده باشد.

مشخصات شناسنامه اسب

نام: غزال   جنس: مادیان   نژاد: اسبچه خزر   تیره: رنگ: کرنگ   قد:

تاریخ تولد: ۷۲/۸/۲   محل تولد: تبریز   تولیدکننده:

نام پدر: یاشار   شماره شناسنامه: ۲۰۳۴-م   نام مادر: گزل   شماره شناسنامه:

مشخصات: رخ کشیده باریک، لک بین منخرین

خودآزمایی

- ۱- وضعیت پرورش اسب در ایران را توضیح دهید.
- ۲- مشخصات سم اسب را شرح دهید.
- ۳- ۵ نژاد معروف اسب ایرانی را نام ببرید.
- ۴- تغذیه اسبهای یکساله و دو ساله را توضیح دهید.
- ۵- سن مناسب برای بارور کردن مادیان ... است.
- الف- ۳ - ۲ سالگی
ب- ۴ - ۳ سالگی
ج- ۲ - ۱ سالگی
د- ۵ سالگی
- ۶- علائم فحلی در اسب را بنویسید.
- ۷- سه عامل مهم در نگهداری و مدیریت اسب را نام ببرید.
- ۸- اهمیت کتاب انساب را توضیح دهید.

واژه‌نامه

Animal unit	Ewe	واحد دامی	میش
Alfalfa	Fat (fed) cattle	یونجه	گاو پرواری
Animal behaviour	Feedlot	رفتارشناسی دام	جایگاه گاو
Average daily gain (ADG)	Hilly	ازدیاد وزن روزانه	مادیان
Artihicial insemination (AI)	Fleece	تلقیح مصنوعی	پوست و پشم گوسفند
Bull	Foal	گاو نر اخته شده	اسب نر (سیلمی)
Buffalo	Forage	گاو میش	علوفه
Beef	Fell	گوشت گاو گوشتی	پوست حیوان
Barn	Fetus	انبار علوفه	جنین
Bull	Guaratinc	گاو نری که برای تولیدمثل نگهداری می‌شود	قرنطینه
Breeding stock	Genetics	نتاج تولیدمثل	علم ژنتیک
Class 1 milk	Gestation period	شیر کامل	دوره آبستنی
Cross breeding	Heritability	تلاقی	وراثت پذیری
Colostrum	Horse breeding	آغوز	پرورش اسب
Cattle	Heifer	گله گاو	تلیسه
Calving interval	Hoof	فاصله گوساله‌زایی	سُم
Dam	Horn	ماده داشتنی	شاخ
Dag	Hay	گال	علوفه خشک
Doe	Husbandry	بز ماده	دامپروری
Dermato	Kid	پوست	بزغاله
Dry cow	Lactation	گاو خشک	شیردهی
Dry Period	Lamb	دوره خشکی	بره جوان
Dairy Type	Live weight	تیپ گاو شیری	وزن زنده
Estrus (heat)	Lactation period	فحلی	دوره شیردهی

Mastitis	ورم پستان	Sire	گاو نر تولید مثلی
Milking parlor	سالن شیردوشی	Stag	گاو نر اخته شده
Mutton	گوشت گوسفند	Stock	گله دام
Nutrition	تغذیه	Stock man	دامدار
Pasteurization	پاستوریزه کردن	Straw	کاه
Pasture	مرتع	Slaughter house	کشتارگاه
Polled	بدون شاخ	Tassel	منگوله بز
Progeny	ناتج یک دام	Teat cup	سر پستانک
Parlor	اتاق شیردوشی	Tuberculosis	سپیل
Registration	ثبت مشخصات	Teat	نوک پستان
Reproduction	تولید مثل	Vagina	مهبل
Ram	قوچ	Veal	گوساله شیر پرورده
Reproductive cycle	چرخه تولید مثل	Veterinary Science	دامپزشکی
Silage	سیلو	Wether	قوچ اخته

منابع

- ۱- سعادت نوری، منوچهر، پرورش دامهای شیری، انتشارات اشرفی، ۱۳۷۰.
- ۲- سیاه منصور، سعادت نوری، اصول نگهداری و پرورش گوسفند، انتشارات اشرفی، سال انتشار ۱۳۶۱.
- ۳- ناظر عدل، کامبیز، پرورش شتر، انتشارات جهاد دانشگاهی، سال انتشار ۱۳۶۵.
- ۴- جان اسمال، آندروایلز، کمکهای اولیه در برهزایی، ترجمه دکتر ساسان، رسول نژاد، فریدونی، ناشر مترجم، سال انتشار ۱۳۷۰.
- ۵- خلیلی، مسعود، پرورش اسب، انتشارات ۱۳۷۰.
- ۶- صحت، حسین و شهیدی، پرورش گاومیش، مؤسسه تحقیقات دامپروری، ۱۳۶۰.
- ۷- طباطبایی، علی، کلیات پرورش گاو، انتشارات مهارد، سال ۱۳۶۰.
- ۸- ناظر عدل، کامبیز، نژادها نگهداری و ناهنجاریهای ارثی در بز، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۶.
- ۹- محمودزاده، علیرضا، هاشمی، بهداشت گاوهای شیری، ناشر مؤلف، ۱۳۶۸.
- ۱۰- هاشمی، مسعود، تغذیه دام و طیور و آبزیان، انتشارات فرهنگ جامع، ۱۳۷۰.
- ۱۱- کیرشگسنر، مانفرد، ترجمه دهقانیان، نصیری مقدم، انتشارات جاوید، ۱۹۸۷.
- ۱۲) Pest and farm animals _ Oxford _ California _ 1986 .
- ۱۳) Lois Hetherington _ All about Goats _ 1987 .
- ۱۴) R. Kirby barrich , Hobarth Harmon _ Animal production and management _ 1988 .
- ۱۵) The modern Livestock of Animals _ 1992 .
- ۱۶) The husbandry and health of the domestic Buffalo _ W. ross cockrill , editor _ 1974 .
- ۱۷) The water buffalo _ F.A.O _ 1977 .

